

Den vanskelige freden i Øvre Bernica

Fact-finding mission i Øvre-Bernica (Kosovo) 14. august 2001

Rapport 4/2001

1. Bakgrunn
2. Øvre Bernica
3. Øvre Bernica etter krigen
4. Sikkerhetssituasjonen i dag
5. Inter-etniske forhold
6. Tilbakevending?
7. Konklusjon og Anbefalinger

1. Bakgrunn

I juli 1999 intervjuet Den norske Helsingforskomiteen (DNH) Kosovo-flyktninger i Norge om opplevelsene under krigen og flukten til Norge. En av informantene rapporterte om drap, mishandlinger og deportasjoner av albanere fra Øvre Bernica (albansk: Bernica e Eperme, serbisk: Gornja Brnjica) i april 1999. Sju personer hadde blitt drept, flere menn mishandlet, noen av dem torturert, alle albanere hadde blitt fordrevet fra sine hjem[1].

I september 1999 intervjuet Helsingforskomiteen fire personer i Øvre Bernica, en var serber og tre var albanere. Beretningen om det som skjedde i Øvre Bernica i perioden 18-21 april 2001 ble publisert i rapporten "Killings, Beatings and Detention of Civilians in Upper Bernica, Kosovo 18 - 21 April 1999". Rapporten ble oversendt Krigsforbryterdomstolen for det tidligere Jugoslavia i Haag.

18 april 1999 ble 24 menn holdt i arrest av serbiske styrker og mishandlet systematisk. Blant dem var også brødrene Nazif (38), Agim (33) og Arben Jashanica (23). Dagen etter ble 18 av de 24 mennene kjørt videre til deres familier i Lipjan-området, mens seks andre ble holdt igjen, blant dem Nazif og hans bror Agim Jashanica. Disse ble utsatt for systematisk tortur i tre dager av maskerte personer. De ble slått inntil de mistet bevisstheten, ble utsatt for "liksom-henrettelse" og tvunget til å gravlegge drepte slektninger. Nazif og Agim er dermed vitne til grove brudd på humanitær rett. Nazif sier han kjenner stemmen til enkelte av torturistene som han mener var hans serbiske naboer. De seks fangene ble sluppet fri i Lipjan-området 21 april 1999. Derfra dro de fleste til Makedonia, noen ble i Kosovo under hele krigen.

Alle de tre Jashanica-brødrene med sine familier ble evakuert fra Makedonia i mai 1999 og var blant de seks tusen Kosovo-flyktningene som fikk midlertidig kollektiv beskyttelse i Norge. Etter at den kollektive beskyttelsen gikk ut et år senere, har samtlige søkt om asyl. Nazif Jashanica fikk den 21 februar 2001 avslag på sin søknad om asyl fra Utlendingsdirektoratet (UDI) og risikerer å bli sendt tilbake. Avslaget begrunnes blant annet med mangelfulle opplysninger:

"Det fremkommer imidlertid ingen opplysninger som tilsier at søkeren har vært i en spesielt utsatt situasjon sammenlignet med andre etniske albanere i området (...) søkerens øvrige problemer er ikke av en slik art at de danner grunnlag for asyl".

Vedtaket fra UDI ble anket ved Jashanicas advokat Christian Christiansen 22. mars 2001. Han var uenig i UDIs vurdering av saken og ba om at "samtlige medlemmer av familien Jashanica får sine saker behandlet samlet fordi de har vært utsatt for de samme dokumenterte traumatiske opplevelser". Advokat Eriksens argumenter mot hjemsendelse var blant annet at: "familien Jashanica tilhører en etnisk minoritet i Øvre Bernica, de har vært utsatt for traumatiske opplevelser og har vært vitne til grove brudd på humanitær rett". Per i dag har kun den ene av brødrene, Arben Jashanica (16.12.1977) fått sin anke behandlet av Utlendingsnemnda (UNE). I avgjørelsen av 13. juni 2001 ved nemndleder Heide Lindsjørn alene ble klagen ikke tatt til følge. Nemnda er ikke enig med at albanere i Øvre Bernica er i mindretall og legger stor vekt på dette. Det vises i denne sammenheng til UNHCRs Pristina paper av mai 2001, hvor det uttales at majoriteten av befolkningen i Øvre Bernica er etniske albanere. Nemnda mener i sitt vedtak at klageren kan reise tilbake til Kosovo uten fare for forfølgelse.

Helsingforskomiteen ved Anne Marit Austbø og Sylo Taraku besøkte Øvre Bernica den 14. august 2001 for å undersøke situasjonen. Denne rapporten er basert på Helsingforskomiteens egne observasjoner og intervjuer med seks personer fra Øvre Bernica: fem kosovoalbanere og en serber[2], samt tre asylsøkere fra Øvre Bernica i Norge[3].

2. Øvre Bernica

Øvre Bernica er en landsby som ligger ca. fire km. nord for Kosovos hovedstad Pristina. Hovedveien som går til Podujevo skiller Nedre Bernica som ligger på vestsiden fra Øvre Bernica som ligger på øst-siden. Mens Nedre Bernica er rent serbisk[4], er Øvre Bernica en multietnisk landsby.

Ved avkjørelsjelen til Øvre Bernica ligger bygda Gjyshince med over 20 albanske husholdninger. I tillegg til albanere bodde det opprinnelig også rundt ti serbiske husholdninger i Gjyshince. Ifølge Arsim Jashanica, som selv bor i Pristina, er kun to serbiske husholdninger igjen i bygda etter krigen.

Gjyshince er offisielt en del av Øvre Bernica, men regnes ikke som egentlig del av landsbyen av vanlige folk, da den ligger for seg selv to km fra det som kalles for selve Øvre Bernica. I tillegg til Gjyshince, er også bygdene Sinidoll og Milevci offisielt deler av Øvre Bernica. Kommunikasjonsmuligheter mellom disse bygdene og den sentrale

Øvre Bernica er vanskelig (se kart). Det er over 15 husholdninger i Sinidoll og over 40 husholdninger i Milevci, de fleste albanere på begge steder.

Øvre Bernicas hovedvei går østover tvers gjennom landsbyen. Etter Gjyshince ligger serbiske hus både til venstre (nord) og til høyre (sør). En serbisk kirke[5] ligger opp i åsene til høyre, mens landsbyens eneste (grunn)skole ligger omtrent midt i det som regnes som Øvre Bernicas sentrum. Forbi skolen ligger det en gravplass til venstre ved veikanten. Gravene ligger på statlig eiendom midt i den serbiske delen av Øvre Bernica[6]. Sju av gravene er nye. Der ligger personene som ble drept under det serbiske angrepet i landsbyen i april 1999[7].

Øverst i Øvre Bernica bor det i dag tre albanske familier[8]. Av og til kommer noen andre albanske familier på dagtid for å se til eiendommene sine. De tre gjenværende albanske familiene bor tett ved sine serbiske naboer, men det er ingen kontakt mellom dem. Ingen av de sju-åtte Roma-familiene, som bodde i Øvre Bernica før krigen er igjen i landsbyen. Det bor omtrent 40 serbiske husholdninger i Øvre Bernica i dag. FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR) anslår at det bor i alt rundt 200 serbere i Øvre Bernica[9].

KFOR har ikke noe sjekkpunkt i landsbyen lenger men patruljerer jevnlig både på dags- og kveldstid, ifølge landsbybeboere Helsingforskomiteen snakket med.

Øvre Bernica ligger i Pristina kommune. Etter krigen har mange serbere flyktet fra Pristina-området. I dag lever mellom 12-15 000 serbere igjen i kommunen ifølge FN-administrasjon i Kosovo – UNMIK. Den største serbiske enklaven i kommunen er Gracanica, som i tillegg til Nord-Mitrovica er et av Kosovo-serbernes politiske sentre. Øvre Bernica er en av landsbyene som fremdeles er multietniske i Pristina kommune, andre er Nente Jugoviqet, Kisinca, Lebane, osv.

3. Øvre Bernica etter krigen

I september 1999 besøkte Helsingforskomiteen for første gang Øvre Bernica og snakket med både albanere og serbere fra landsbyen. De serbiske husene sto fremdeles urørt. Men i tillegg til at de albanske husene var ødelagt, hadde også Roma-befolkningens hus blitt brent i begynnelsen av august 1999, to måneder etter at NATO rykket inn. Samtlige av Roma-befolkningen hadde flyktet etter krigen og ingen av dem har kommet tilbake siden. Flere albanere mente at Roma-naboene hadde hjulpet de serbiske soldatene, og deltatt i plyndringen av hjemmene deres (se punkt 5. inter-etniske forhold). I tillegg angrep en gruppe albanere serbere i Øvre Bernica sommeren 1999 og noen serbere ble såret[10]. I tillegg ble en serbisk bonde skutt og drept den 11. mars 2000 i Nedre Bernica mens han jobbet på markene [11].

Britiske og norske KFOR tropper var stasjonert i landsbyen, men ingen etterforskning, hverken av den etniske rensingen i april, ødeleggelsen av Roma-befolkningens hus i august, eller angrepene på serberne hadde blitt iverksatt.

Da Helsingforskomiteen besøkte landsbyen igjen 14. august 2001 hadde fremdeles ingen av de mistenkte for overgrep blitt arrestert eller rettsforfulgt. KFOR var ikke lenger fast stasjonert i landsbyen. Over 100 serbere har flyktet fra Øvre Bernica

enten til Serbia eller andre steder i Kosovo. Ifølge våre informanter kommer noen av dem av og til tilbake til landsbyen. Av alle albanere (rundt 100 personer) som ble fordrevet (fra den sentrale delen av landsbyen) våren 1999 har kun tre familier kommet tilbake og prøvd å etablere ett nytt liv i Øvre Bernica.

Noen av de ødelagte husene til albanere har blitt betydelig reparert. To albanske husholdninger har fått hjelp, bl.a. materiale til tak fra internasjonale organisasjoner for å reparere sine hus.

Landsbyens eneste (grunn)skole ble før krigen brukt både av serbiske og albanske barn på skift, men nå går kun serbiske barn på skolen, mens de kosovoalbanske bruker skolen i nabolandsbyen Nente Jugoviqet (på serbisk: Devet Jugovica), ca. 2.5 km fra Øvre Bernica.

4. Sikkerhetssituasjonen i dag

Den generelle voldsnivået i Kosovo har vært høyt etter krigen. Spesielt er serbere og Roma-befolkning utsatt for etnisk-motivert vold. Den delte byen Mitrovica i Nord Kosovo har vært åsted for flere sammenstøt i det siste tiden der både albanere, serbere og internasjonale personell har vært utsatt for angrep fra ekstreme grupper.

Situasjonen i Øvre Bernica er meget spent og begge grupper sier at de ikke føler seg trygge. Folk tør ikke bevege seg etter mørket. Allikevel var det albanerne gav uttrykk for å frykte mest, ikke isolerte angrep fra naboer, men forverring av sikkerhetssituasjonen generelt i Kosovo. Isamedin Reka sa det slikt:

”Vi kan bli ofre for ting som kan skje utenfor vår landsby. For eksempel hvis serbere starter opprør i Mitrovica, kan det spre seg til andre serbiske områder i Kosovo. Vi kan bli isolert her i landsbyen og bli et lett mål for serbiske ekstremister. Den største trusselen for oss her er serbiske kriminelle som beveger seg fra Øvre til Nedre Bernica eller andre steder i Kosovo eller Serbia”.

De internasjonale fredsbevarende styrker, KFOR, hadde sjekkpunkter i landsbyen i perioden etter krigen. For eksempel ble kirken bevoktet av norske KFOR-soldater, men i dag har ikke KFOR noe fast sjekkpunkt. KFOR gjennomfører imidlertid regelmessige patruljerer både på dagtid og om natten.

Det går rykter om at befolkningen i Øvre Bernica –både serbere og albanere- har våpen i sine hjem og at det er spent mellom gruppene. På spørsmål om serbere har grunner til å frykte albansk hevn, svarer Zymer Berisha (65):

”De burde ikke føle seg trygge så lenge de skylder oss noe. Vi kjenner serbere som har deltatt i forbrytelsene som fremdeles lever her. De later som ingenting har hendt”.

Arsim Jashanica og de fleste andre albanere tør ikke overnatte i Øvre Bernica. ”Det er for farlig. Det er relativt rolig her, men man kan aldri stole på serbere”.

Serberen Sasa Djordjevic (ca. 25) hevder han ikke skjønner hvorfor albanere skal være redd for han: ”Jeg er her. Dersom noen mener at jeg har gjort noe vondt mot

albanere de kan komme. Jeg har ingen andre steder å dra til". Sasa sier imidlertid at han selv ikke har full bevegelsesfrihet. Trusselen kommer ifølge ham fra "banditter og kriminelle som er ute for å stjele og plyndre". Han føler seg truet hver gang bilene kommer kjørende i landsbyens hovedgate.

Alle personene Helsingforskomiteen snakket med hadde en positiv innstilling til KFOR og understrekket at KFORs tilstedeværelse var en forutsetning for at de kunne leve der.

Sasa mente imidlertid at KFORs patruljer var for sjeldne. Også albaneren Isamedin Reka sa at KFOR er alt for fraværende. Ifølge han kan KFOR fysisk ikke forhindre at albanere og serbere dreper hverandre.

Arsim Jashanica sier at det er i begges interesse å leve i fred. Han forteller også at landsbybeboere tar sine forholdsregler for å ikke fremprovosere reaksjon fra motparten:

"Det er en del uskrevne regler som gjelder i landsbyen: man skal ikke gå mot et serbisk hus, eller peke med fingeren dit, man skal ikke gjøre bevegelser som kan oppleves som truende eller provoserende av motparten".

Rahim Berisha (38) sier at "alle føler seg tryggere når vi ser KFOR bevege seg rundt". Som alle andre mener også han at KFOR opptrer korrekt og nøytralt, men det er misnøye blant albanere for at KFOR ennå ikke arrestert noen krigsforbrytere fra Øvre og Nedre Bernica. Rrahim Berishas barn er traumatiserte etter krigen og blir redd hver gang KFOR kommer i nærheten av huset. "KFOR prøver å dempe redselen ved å dele godterier til barna", sier han.

Siden landsbyen Øvre Bernica er spredd over et stort område og delt i flere bygder er det misvissende å snakke om et rent albansk flertall og en serbisk mindretall. Albanere er i mindretall i senteret av landsbyen og i flertall i bygdene Gjyshince, Sinidoll og Milevci. Serberne er i flertall i senteret av Øvre Bernica, men i mindretall i Pristina kommune og ellers i Kosovo. Serberne i Øvre Bernica befinner seg i en slags enklave og de tre albanske familiene i senteret av Øvre Bernica befinner seg i en enklave innenfor en annen enklave.

5. Inter-etniske forhold

Selv om de etniske motsetningene ble dypere i Kosovo etter 1989, levde naboene i Øvre Bernica fredelig side om side inntil mars 1999. "De inter-etniske forholdene var verken dårlige eller gode. Alle hilste på alle, men serbere og albanere besøkte ikke hverandre det siste tiåret -selv ikke på høytider", sier Isamedin Reka.

Zymer Berisha tegner et mer dystert bilde: "Vi hilste motvillig når vi møttes" sier han og hevdet at "albanere kunne få represalier fra politiet hvis de ikke hilste på de serbiske naboene. Flere av lokale serbere var med i spesialstyrkene eller hadde sine venner der". Spesielt etter krigen har forholdet vært preget av sterkt hat og mistillit mellom gruppene. Det er absolutt ingen kontakt mellom serbere og albanere i landsbyen. Isamedin føler seg sterkt sviktet av serbiske naboer.

”Jeg trodde aldri at serberne kunne gjøre det de gjorde mot oss under krigen. Enkelte andre steder ble albanere varslet av serbere om å forsvinne før serbiske paramilitære kom, men her deltok de lokale serberne i forbrytelsene. Vi kan aldri bli gode naboer igjen og vi kan aldri stole på serbere igjen”.

Isamedins bror og hans kone var blant de sju som ble drept under angrepet i landsbyen i april 1999. Isamedin føler seg fremdeles ikke trygg og drar til Pristina om kvelden. Hans 65 år gamle mor Nexhmije Reka blir igjen i huset. Selv om Isamedin ”føler ingenting for serbere” vil han ikke ta hevn.

Arsim Jashanica mener at det skal mer til for at forsoning skal bli mulig. ”Kriminelle må arresteres, serberne må be om unnskyldning og albanere må få kompensasjon for tap under krigen”. Naboen til Isamedin, Zymer Berisha sier at øynene hans gjør vondt når han ser serbere i landsbyen.

”De burde ikke ha ansikt til å fortsette å leve her. Ingen av våre menn var med i UCK[12]. Til og med fire kvinner ble drept[13]. Jeg vil oppdra mine barnebarn til aldri å stole på serbere”.

Albanere Helsingforskomiteen snakket med hevdet at deres forhold til Roma-befolkningen før krigen hadde vært noenlunde likt serbere. Enkelte albanere føler seg like sviktet av Roma som av serbere. Det er uenighet om Romas rolle i forbrytelsene. Noen mener at de var tvunget av serberne til å delta, mens andre mente at enkelte blant Roma-befolkningen deltok frivillig i forbrytelsene for sin egen vinning. Noen sa også at de ikke hadde bevis for at de hadde deltatt i det hele tatt. Noen spekulerte i at Romas manglende tilbakevending var et bevis i seg selv. ”At sigøynere ikke har dukket opp her etter krigen er et bevis på at de har skyldfølelse for det de har gjort”, mente Arsim Jashanica.

Helsingforskomiteen intervjuet én serber i Øvre Bernica. Han var skeptisk til å snakke med Helsingforskomiteens representanter, men svarte på en del spørsmål[14]. Ifølge Sasa Djordjevic (ca. 25 år) var forholdene mellom serbere og albanere før krigen gode. Han sa at han visste ikke hva som var årsaken til den spente situasjonen. ”Jeg passet kyr sammen med mine albanske venner. Jeg kunne være alene blant femti albanere uten å være redd for det”, sier Sasa.

Han sier at han ikke vet hvorfor folk flyktet fra Øvre Bernica, men ifølge ham har dette noe å gjøre med økonomiske årsaker. Samtalen med Sasa ble brutt da noen fra hans hjem ropte at det var telefon til han. Vi fikk ikke ta bilde av ham og han sa at vi ikke kunne fortsette samtalen.

6. Tilbakevending?

Krigen i Kosovo har produsert mange flyktninger. Rundt én million kosovoalbanere var på flukt under krigen våren 1999. Ca. 750 000 av dem var flyktninger i Makedonia og Albania. Etter krigens slutt har de fleste av albanerne returnert, samtidig har rundt 200 000 serbere og Roma-befolkning flyktet fra sine hjem. De fleste til Serbia, mens noen har søkt tilflukt i serbiske enklaver i Kosovo. Tilbakevending av minoriteter er en av prioritertene til FN-administrasjonen i Kosovo, men sikkerhetssituasjonen forblir det

største hinderet for gjennomføring av tilbakevendingsprosjekter. Også mange albanere som opprinnelig bodde i det som i dag betegnes som serbiske enklaver er flyktninger i andre land eller lever som internt fordrevne personer (IDPs) i andre deler av Kosovo.

Nazif Jashanica har søkt asyl i Norge. Hans familie er blant Kosovo-krigens mange ofre. Nazif vil helst ikke snakke om sine opplevelser under krigen i hjemlandet. Han vil etablere et nytt liv i Norge og legge sine traumatiske fortid bak seg. Han sier han og familien ikke kan tenke seg å vende tilbake til Øvre Bernica og etablere et nytt liv. Det er ikke det ødelagte huset som er hovedproblemet, ifølge ham. Det er flere andre årsaker som har fått Nazif til å søke asyl i Norge og til å takke nei til tilbakevendingsstøtten[15] :

”Jeg føler meg ikke trygg så lenge krigsforbrytere fra Øvre Bernica ikke er arrestert. Jeg risikerer represalier fra disse siden de vet at jeg er vitne til forbrytelsene som ble begått der.

Grunnskolen er okkupert av serbere. Mine barn er på 2, 4 og 6. Deres eneste mulighet til skole blir da skolen i landsbyen Nente Jugoviqet som ligger ca. 2.5 km fra Øvre Bernica. Barna må gå gjennom farlige serbiske områder til skolen.

Jeg vil ikke vende tilbake til det stedet der jeg opplevde mine verste stunder i livet.

Jeg kan ikke leve sammen med mine serbiske naboer lenger. De er ansvarlige for ugjerninger mot meg, min familie og hele den albanske befolkningen i landsbyen. Jeg kan verken arbeide i gården eller andre steder pga sikkerhetssituasjonen. Det er risikabelt å la min kone og mine barn være igjen alene hjemme mens jeg er på arbeid. Jeg kan ikke stole på at serbiske naboer ikke gjør dem noe vondt”.

7. Konklusjon og anbefalinger

Stemningen i landsbyen Øvre Bernica i august 2001 kan beskrives som meget spent. Dette henger sammen med det etniske lappeteppet i landsbyen og de alvorlige forbrytelsene som er begått og ikke etterforsket. Helsingforskomiteen mener at etterforskning, først og fremst av grusomhetene i april 1999, er helt nødvendig for å unngå en ytterligere tilspisset situasjon mellom de etniske gruppene. Når det ikke finnes ordensmakt og rettsvesen, kan selvtakt bli svaret, noe vi ofte har sett i Kosovo de to siste årene.

Hatet og redselen mellom folkegruppene i Øvre Bernica kan lett eksplodere i voldelige handlinger. Derfor er det viktig at KFOR opprettholder, eventuelt øker patruljering for å gi mer trygghetsfølelse.

Konfliktforebyggende tiltak kan være også gjenoppbyggingen av ødelagte hus, som samtidig kan stimulere til tilbakevending. Felles bruk av grunnskolen, for eksempel på skift, kan også være med å fremme samhandling mellom gruppene.

Alle har rett til å vende tilbake til sine hjem i Øvre Bernica, men tilbakevending på det nåværende tidspunkt, både for serbere og albanere vurderer Helsingforskomiteen

som risikabelt. Enhver rask endring i landsbyen kan føre til ustabilitet og økt usikkerhet blant de som er igjen. Tiltakene må skje gradvis og i samarbeid med landsbybeboere.

En fredelig utvikling av det multietniske livet i Øvre Bernica må ses i sammenheng med den generelle utviklingen i Kosovo. Viljen til fredelig samliv hos alle etniske grupper i Kosovo er avgjørende, men det internasjonale samfunn bør fortsette å bidra med tiltak som kan bidra til oppbyggingen av et demokratisk og tolerant samfunn i Kosovo.

FOTNOTER

[1] DNHs rapport: "Killings, Beatings and Detention of Civilians in Upper Bernica, Kosovo 18 - 21 April 1999".

[2] Intervjuobjektene var: Arsim Jashanica (30), Isamedin Reka (40), Zymer Berisha (65), Rrahim Berisha (38), Nexhmije Reka (61), Sasa Djordjevic (ca. 25 år).

[3] Nazif Jashanica (38), Agim Jashanica (33) og Arben Jashanica (23).

[4] Over 100 serbiske husholdninger

[5] Kirken var ikke ødelagt

[6] I nedre delen av Øvre Bernica (i bygdene Gjyshince, Sinidoll og Milevci) bor det flere albanere, mens i øvre delen av landsbyen er serbere i klar flertall. Det er fra den serbiske dominerte delen Jahanica familien kommer fra.

[7] De drepte er: Qerkin Berisha (39), Sabri (Ali) Reka (33), Nuhi (Ali) Reka, (27), Ajvaz (Avdul) Reka (21), Shehide Reka (58 år - kvinne), Fatmire Reka (43 år - kvinne), Aferdita Reka (21 år - kvinne).

[8] Familien Reka (10 personer), familien Berisha (ca. 15 personer), familien Jashanica (4 personer).

[9] UNHCR Pristina paper, mai 2001

[10] Dette fortalte de serbiske landsbyboerne til Helsingforskomiteen i september 1999

[11] Rapport fra Médecins du Monde, 20 Dec 2000.

[12] Dette bekrefter samtlige av våre informanter

[13] Fire kvinner ble skutt, tre av dem ble drept og en såret.

[14] Helsingforskomiteens representanter ankom Øvre Bernica i følge med en kosovoalbansk sjåfør fra Øvre Bernica. Dette kan ha bidratt til at det var vanskelig å komme i dialog med serbiske innbygere.

[15] Tilbakevendingsstøtten er en økonomisk støtte på kr. 15000 for reetablering til de av Kosovo-flyktingene som frivillig vender tilbake til Kosovo. De som klager på vedtaket fra UDI og venter på klagebehandling i Norge mister retten til tilbakevendingsstøtten.